

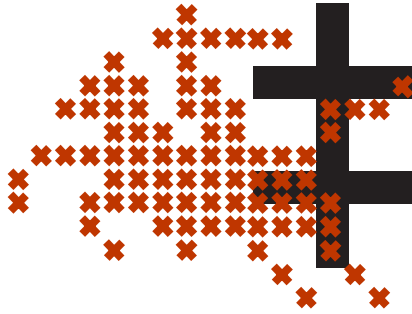
РУБ ≠ КОН

№ 2 / 2014

Дадатак да інфармацыйнага бюлетэня “Весткі й Паведамленьні” Згуртаваньня “Пагоня”

ДЭМАКРАТЫЯ

Зянон Пазыняк

Дэмакратыя – гэта форма ўлады, структуру якой фармуе ўвесь народ альбо асобная яго група шляхам выбараў альбо дэлеганьня прадстаўнікоў.

Дэмакратычная форма ўлады спрыяе індывідуальнай рэалізацыі асобы і разьвіцьцю грамадзкай супольнасьці, прадугледжвае свабоду і вольнасьць грамадзяніна.

Дэмакратыя дала магчымасьць у некаторых краінах стварыць якаснае сацыяльнае забесьпячэньне і забясьпечаную старасьць, падтрымаць інвалідаў, адукацыю і творчасць, яна стымулявала здаровую канкурэнцыю вытворчасці і разьвіцьцё эфэктыўнай сельскай гаспадаркі.

Адначасна дэмакратычная форма ўлады спрыяе павелічэньню энтрапіі, разбурэньню грамадзкага парадку, прыводзіць да страты кантролю над антыграмадзкімі, дэградуючымі працэсамі, пры крызісных абставінах вядзе да аслабленьня і разбурэньня дзяржавы (Рэч Паспалітая, Вялікае Княства Літоўскае, Ноўгарад, Грэцыя, Рым).

Дэмакратыя ёсьць форма ўлады мірнага часу. Такая якасьць дэмакратыі ўлічаная ў заканадаўстве большыні краінаў дэмакратычнага сьвету. На пэрыяд вайны шмат якія прын-

цыпы дэмакратыі перастаюць дзейнічаць. Паўната безагаворачнай ўлады (і, у прынцыпе, дыктатарскай) пераходзіць да прэзыдэнта ці прэм’ер-міністра, ці іншай уладнай асобы. Прадугледжана ваеннае становішча, дыктатарскія законы ваеннага часу і г. д.

Разуменьне такой неабходнасьці прышло не адразу нават ў Афінах (радзіме дэмакратыі). Беларусь (ВКЛ) і Польшча – найстарэйшыя дэмакратыі ў хрысьціянскім сьвеце – дзевяць гадоў таму, фактычна, загінулі як дзяржавы ад сваёй неабмежаванай шляхецкай дэмакратыі. І часта было, што маскоўская арда ўжо тапталася па Вялікім Княстве, а войска ВКЛ чакала збору і паседжаньня Сойму дзяржавы, які мусіў прызначыць гэтмана польнага, гэтманаў правай і левай рукі. Я не кажу ўжо пра *Liberum Veto* ў Рэчы Паспалітай.

Дэмакратыя зьвязаная з грамадзкімі ідэямі, з пануючай формай уласнасьці і формай грамадзкай вытворчасці. Рынкавая эканоміка і дачыненні найлепш рэалізуюцца ў палітычнай сыстэме дэмакратыі. У сучасным сьвеце дэмакратычная форма ўлады адпавядае характару вытворчых адносінаў, але па сваёй анталягічнай сутнасьці – гэташчар-

батая (“збочаная” па Арыстоцелю) сыстэма кіраваньня, якая пры пэўных абставінах прыводзіць да ўпадку і дэзарганізацыі грамадзтва. Паводле У. Чэрчыля – гэта дрэнная форма, але лепшай не прадумалі.

Вяршыні дэмакратыі пэрыяду капіталізму і нацыянальных дзяржаваў – гэта **амэрыканская дэмакратыя**, заснаваная на ідэі асабістай свабоды асобы і на рынкавай эканоміцы, і **эўрапейская дэмакратыя**, заснаваная на ідэі народнай свабоды, роўнасьці, братэрства і на рынкавай эканоміцы.

У выбарчай сыстэме ўсеагульнай дэмакратыі, якая не прадугледжвае абмежаваньняў і выбарчых цэнзаў, закладзеная сыстэмная магчымасьць маральнай дэградацыі грамадзтва і ўлады. Гэта ёсьць ахілесавая пята дэмакратыі, і зьвязаная яна з прынцыпамі дэмакратычнага змаганьня за ўладу ў час выбараў. Змагаючыся за галасы выбаршчыкаў, прэтэндэнты на ўладу (у залежнасьці ад асабістага ўзроўню і характару) могуць апэляваць да маргінальных і антыграмадзкіх групаў людзей, абяцаючы ім падтрымку, каб атрымаць галасы. Такім чынам у сыстэме татальнай выбарнай дэмакратыі закладзеныя магчымасьці, якія легалізуюць дэструктыўныя, адсталыя, збочаныя, паразітныя і зусім нікчэмныя зьявы грамадзтва – адкіды разьвіцьця, уведзеныя іх у сыстэму ўлады, у інфармацыйныя інстытуты, якія ўплываюць на ўсё грамадзтва, у сыстэму асьветы і інш., падтрымліваюць прыняцьцем дэструктыўных (часта антыграмадзкіх) законаў і палажэньняў.

Пачынаючы з 1960-х гадоў мінулага стагоддзя, і амэрыканская, і эўрапейская дэмакратыі змянілі ідэалёгію і ўступілі ў паласу сыстэмнага і родавага крызісу як дэмакратыі левага лібэралізму альбо левалібэральныя дэмакратыі.

Левалібэральная дэмакратыя заснаваная на касмапалітычнай ідэі прыярытэту правоў чалавека, на касмапалітычнай ідэі мультыкультурнага фармаваньня грамадства і на лібэральных прынцыпах эканомікі, якія прадугледжваюць прыярытэт эканомікі перад дзяржаўнай уладай.

Лібэральная дэмакратыя ў цэлым як крызісны этап дэмакратыі, павязаная з новымі формамі інфармацыі, выклікае калясальнае павелічэньне энтрапіі за кошт стварэньня сыстэмы лібэральных антыкаштоўнасьцяў, галоўнымі зь якіх ёсьць антыхрысьціянства і рэлятывізм, які сыцірае межы паміж добром і злом, зманам і ісьцінай, дэградацыяй і разьвіцьцём, прыродай і хімерай.

Левалібэральная дэмакратыя сфармавалася ў выніку спалучэньня маргінальных левых ідэй з прынцыпамі дэмакратыі і рынкавай эканомікі.

У левалібэральнай дэмакратыі эканамічным таварам становяцца не высокія таленты асобы, а нізкія заганы, злачынствы і збачэньствы, не харавство, а брыдота. Нават дурнота шырока прадаецца і набывае свой рынак. Назіраецца люмпэнізацыя насельніцтва. У выніку адбываецца рэзкі ўпад культурны. Незапатрабаваным робіцца мастацтва, зьнікаюць ягоныя віды, дэградуе мараль, прымітывізуецца асоба.

Усё гэта складнікі глыбокага духоўнага крызісу, хуткага выхаду зь якога, практычна, не бывае, калі будзе праходзіць мяжа невяртаньня. Становіцца абцяжарана тым больш тлеючым глабальным крызісам насычэньня сусьветнага таварнага рынку, выйсьця зь якога таксама яшчэ не відаць.

Павелічэньне энтрапіі правакуе сама рынкавая эканоміка, але пры левалібэралізме ідэалёгія псэўдадэмакратыі разьвіваецца сама па сабе і ўплывае на паступовую дэарганізацыю грамадства.

У апошнія 25 гадоў (з уваходам вытворчасці ў электронную эру) істотным чыньнікам энтрапіі стала рэзкае павелічэньне хуткасці пераменаў. Дынаміка вытворчасці зраўнялася з пэрыядам засваеньня новых тэхналяў і стала пераганяць спажывецкія магчымасці. Тэндэнцыя разьвіваецца як усеагульны працэс.

У сфэры транспарту (лакамоцыі) рэзкае павелічэньне хуткасці прывяло да новага (малакантралюемага) адчуваньня прасторы і часу. У сфэры інфармацыі вытворчасць яе перадачы шматкроць перабольшыла магчымасць успрыняцьця. У сацыяльна-культурнай сфэры (у выніку паскарэньня і сыцісканьня дэмаграфічнай дынамікі) разрыў паміж пакаленьнямі ў межах адной сям'і дасягнуў крытычнай мяжы. Перадача культуры абцяжарваецца і, практычна, спыняецца нават ў дачыненнях бацькоў і дзяцей. Траціцца адчуваньне (і разуменьне) гістарызму культуры. Усё паглынае цяпершыня, за якой чалавек ужо не пасьпявае. Такую дэмадынаміку як меру хуткасці пераменаў трэба разглядаць як асобную катэгорыю працэсаў, выкліканых рынкавай эканомікай і кансумэнцкім, лібэральным спосабам спажываньня.

Далей аб пэрспэктыве сусьветнай дэмакратыі можна казаць толькі ўмоўна.

Практычна, працэс спаўзваньня ў дэмакратычным сьвеце магло б спыніць духоўнае нацыянальнае адраджэньне як агульнацывілізацыйнае рухэньне. На сёньняшні дзень альтэрнатываю крызісу і рэгрэсу ёсьць толькі ідэя адраджэньня Хрысьціянства. Але гэта якраз тая ідэя, якую не шануе левалібэральная дэмакратыя.

Фармальна спаўзваньне да маральнай катастрофы магло б (мяркуючы тэарэтычна) часова прытармазіць (але не ўратаваць) такая хірургічная апэрацыя лібэральнай дэмакратыі, як шырока ўвасобленая дыктатура, дыктатарская сыстэма ўлады. (Гэтым карыстаўся Рым, хоць тое яго і не ўратавала.) Зразумела, што сэнс тут у тым, каб пасля дыктатуры і санацыі пачалося новае духоўнае дэмакратычнае адраджэньне, а не карупцыйная алігархія і ня люмпэнская ахлакратыя. Прытым трэба ўсьведамляць, што дыктатура ў такіх выпадках нясе з сабою абмежаваньне свабоды, перасьлед, рэпрэсіі і сьмерць. Нармальнасьць дасягаецца часам вялікай, крывавай цаной (характэрны прыклад дыктатура Піначэта ў Чылі). Гэта варыянт для Эўропы ўмоўны і не рэальны.

І трэці варыянт — катастрофічны. Гэта глябальная вайна, па маштабу — кшталту 2-й Сусьветнай. Магчымасць такога варыянту павялічваецца якраз тады, калі пераход мяжы невяртаньня адбудзецца, і новы сусьветны тавар ня зьявіцца. Тады ўсе працэсы будуць "працаваць" на катастрофу. І яна мусіла б стаць.

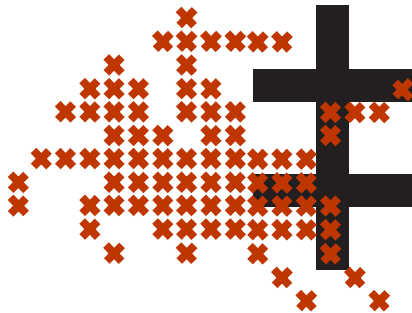
Зразумела, што тут я выказваю толькі меркаваньні (спэкуляцыі), разглядаю варыянтнасьць. Але яна зыходзіць з відочных тэндэнцыяў структурнага разьвіцьця грамадства і падмацаваная ўжо гістарычным вопытам людзей. Гэтага дастаткова, каб адысьці ад прапаганды і самарэклімы цяперашняга грамадства і паставіцца сур'ёзна да праблемаў і плыняў сучаснага сьвету. Асабліва дбаючы пра прышласьць нашай дарагой Беларусі. засваеньня новых тэхналяў і стала.

Практычна, працэс спаўзваньня ў дэмакратычным сьвеце нага сьвету. Асабліва дбаючы пра прышласьць нашай дарагой Беларусі.

8 ліпеня 2013 г.

НЕСЬВЯДОМАЯ НЕБЯСЬПЕКА СЬВЯДОМАСЬЦІ

Віталь Воранаў

Сьвядомасьць і навука

Бадай самым цікавым і адначасна найменш дасьледаваным фэнамэнам сучаснага беларускага жыцьця зьяўляецца тое, што для патрэбаў гэтага аналізу я буду называць тэрмінам „сьведаміцтва”. У гэтым кантэксце пад сьведаміцтвам маецца на ўвазе набор перакананьняў і ўяўленьняў пра сьвет з пункту гледжаньня так званага „сьвядомага беларуса”. Мэтаю артыкулу ня ёсьць прадстаўленьне гісторыі стварэньня ці выяўленьня першакрыніцы гэтага эпітэту або фактараў, якія паспрыялі ягонаму пашыранасьці ў грамадстве, але апісаньне пагрозаў, зьвязаных з разьмежаваньнем беларусаў на „сьвядомых” і „несьвядомых”.

Нягледзячы на беспрэцэдэнтны ў гісторыі прагрэс, навука так і ня здолела, а некаторыя навукоўцы сьцьвярджаюць, што ніколі й ня здолее адказаць на пытаньне, чым ёсьць сьвядомасьць. Нават такая інтэрдысцыплінарная навука як нэўрабіялёгія, якая змагла пры адкрыць пэўныя таямніцы працы мозгу чалавека, у сутыкненьні з агульнаю мэтапарадыгмаю апынулася цалкам бездапаможна. Не дасягнутая таксама згода, што да правядзеньня мяжы паміж сьвядомасьцю і несьвядомасьцю. Сьвядомасьць можа быць інтэгральнаю часткаю несьвядомасьці, можа судакранацца з ёю ў адным абшары і быць незалежнаю ў іншым, або абодва станы могуць быць незалежныя цалкам. Відаць, найбольш пашыраная схема розуму чалавека належыць аўтарству пачынальнага псыхааналітыкі Зыгмунту Фройд. Людзкі розум прадстаўлены тут у выглядзе айсбэргу.

Тая частка айсбэргу, якая бачная над паверхняю вады — гэта сьвядомае. Гэта таксама найменшая частка, якая займае ўсяго ад 5 да 10 адсоткаў усёй псыхікі. Астатняя большая частка ледзяной гары знаходзіцца пад вадою. Падсьвядомае, якое знаходзіцца адразу пад паверхняй вады ахоплівае ўспаміны і веды, якія могуць лёгка пераносіцца ў сфэру сьвядомага. Гэта прыблізна ад 10_15 адсоткаў розуму. Глыбока пад вадою знаходзіцца самая вялікая частка (75_80 адсоткаў) — несьвядомае розуму чалавека, якая зьмяшчае ў сабе боязьні, сарамлівыя досьведы, непрымальныя сэксуальныя жаданьні і г.д. Фройд вызначае тры аспэктывы асабовасьці чалавека: id (яно), ego (я) і superego (над я). Сярод іх ego і superego дзейнічаюць на ўсіх трох узроўнях бачнага і нябачнага, у той час як id дзейнічае выключна на „найглыбейшым” узроўні псыхікі і выражаецца ў несьвядомых, інстынктыўных памкненьнях. Але што такое само сьвядомае і несьвядомае?

Тэрмін сьвядомасьць адносіцца да некалькіх станаў і звычайна выступае ў апазыцыі да несьвядомасьці (некаторыя замест гэтага памылкова выкарыстоўваюць тэрмін „падсьвядомасьць”), але мяжа паміж адным і другім станам вельмі ўмоўная, часта супярэчлівая рэчаіснасьці і фактам. Так, напрыклад, станам сьвядомасьці лічыцца прабужэньне. Чалавек абуджаны — сьвядомы, а чалавек, што сьпіць, адпаведна — несьвядомы. Цікава, што да зьяўленьня фэнамэну сьвядоміцтва беларускія песьняры апэлявалі якраз да абуджэньня нацыі: „Ад веку мы

спалі і нас абудзілі”, „Прачынайся! Браток Беларусі! Зноў Радзіма зняслаўлена, ў кратах”, „Спаў народ, і ты спала, і ворагі верылі,/ Што ніхто не разбудзіць цябе, што заснула навек.” Аднак мы ведаем, што калі чалавек сьпіць, ён можа сьніць сны, і ў гэтым разуменьні чалавек зьяўляецца сьвядомым. Адзіная розьніца ў тым, што ў стане сну чалавек несьвядомы сьвету вонкавага, але надалей сьвядомы сьвету нутранага. Такім чынам сьцьвярджаць, што сьпячы чалавек несьвядомы, разыходзіцца з праўдаю.

Іншы аспэкт сьвядомасьці — гэта канцэнтрацыя, то бок здольнасьць засяроджаньня на нейкім матэрыяле або чыннасьці. Гэты падзел таксама вельмі невыразны, і ягоную ўмоўнасьць добра ўсьведамляе той, хто чытаючы кніжку, хоць раз аддаліўся думкамі ад яе зместу, прытым фармальна не перастаўшы чытаць літараў/ словаў/сказаў. Тое самае выдатна ўсьведамляюць кіроўцы, якія езьдзяць на доўгія адлегласьці. Пасьля некалькі гадзінаў язды, спраўны кіроўца пераходзіць у стан лёгкай несьвядомасьці ці, скажам, мінімальнай сьвядомасьці, якая дазваляе пры невялікай канцэнтрацыі працягваць бясспечны рух да мэты.

Чарговая праява сьвядомасьці — гэта духоўнасьць. Яна зьяўляецца ці ня самаю суб'ектыўнаю з вышэй прадстаўленых, паколькі адносіцца да пытаньня веры ў яе розных ўвасабленьнях. Хтосьці можа лічыцца сьвядомым або несьвядомым існаваньня Бога ці рэінкарнацыі, але паколькі існаваньне ні аднаго, ні другога ніколі не было даведзенае ані, зрэшты, як і аспрэчанае, то быць цалкам сьвядомым, як і цалкам несьвядомым, у гэтым пляне немагчыма. Існуе таксама шэраг памежных вераваньняў і суб'ектыўных разуменьняў той ці іншай догмы. Гэты аспэкт апазыцыі паміж сьвядомасьцю/несьвядомасьцю таксама размыты і недастаткова аргумэнтаваны, як падзел на сьвядомых людзей і несьвядо-

мых жывёлаў/расьлінаў. Навуковы дасьледваньні ўсё часцей даводзяць пра існаваньне большай ці меншай сьвядомасьці, як адных так і другіх. Адпаведна, навука таксама ўсё часцей перад тэрмінам сьвядомасьць аддае перавагу тэрмінам ўсьведамленьне ці здольнасьць адчуваньня.

Адсюль вынікае, што падзел беларусаў на сьвядомых і несьвядомых сам у сабе ня толькі надзвычай супярэчлівы, але таксама, з-за сваёй суб'ектыўнасьці, вельмі небясьпечны. Асабліва, калі ўлічыць, што ў спрощаным варыянце сьведаміцтва — гэта „адзіная правільная форма беларускасьці“. Сьвядомымі прынята лічыць адукаваных (прынамсі ў пэўных пытаннях) беларусаў, якія ня толькі ведаюць адзіную правільную гісторыю (хаця, як вядома, адзінай гісторыі не бывае), разумее сёньняшнюю сытуацыю ў краіне (адпаведна займае нонканфармісцкую пазыцыю) і мае пэўнае бачаньне будучыні (гэты аспект сьвядоміцтва з-за аб'ектыўных прычынаў якраз найбольш размыты). Адсюль вынікае чарговая супярэчнасьць такога падзелу, паколькі выдзеленая тут рацыянальнасьць складае толькі частку розуму. Апрача мысьленьня, розум складаецца з недаацэненых або цалкам ня ўлічаных: памяці, уяўленьня, эмоцый, пачуцьцяў, інтуіцыі, чульлівасьці і ўспрымання. Беручы гэта пад увагу, можна ўпэўнена сьвярджаць, што адзінай сьвядомасьці ў прыродзе не бывае, ня кажучы ўжо пра тое, што мысьленьне таксама залежыць, часам кагэгарычна, ад стану ведаў і шэрагу іншых размаітых фактараў. Але пакінем тэорыю і прыгледзімся да праблемы менавіта беларускага сьведаміцтва.

Сьведаміцтва і Беларусь

Тое, што беларускае грамадства дзеліцца на сьвядомых і несьвядомых — гэта аксіёма. Пра факт, што сьвядомыя, у сваю чаргу, дзеляцца на два ляге-

ры, ведаюць ужо ня ўсе. Вельмі ўмоўна (з прычыны размытасьці мяжы паміж аднымі і другімі) сьведамітаў можна падзяліць на „культурніцкіх“ і „палітычных“. Першыя і другія належаць фармальна ці нефармальна да так званай апазыцыі і поплец змагаюцца з пануючай сыстэмай. Аднак прыярытэты ў двух абозах розныя, а часам нават супярэчлівыя. Калі казаць найбольш агульна, то культурніцкія сьведаміты змагаюцца за беларускую культуру, а палітычныя за дэмакратыю. Дадаткова ў кожнай групе пануе мноства іншых падгруп і ідэйных антыномій.

Гэтак культурніцкія сьведаміты змагаюцца за беларускую мову, бел-чырвона-белы сьцяг і герб Пагоня. Прытым значная частка групы, якая змагаецца за мову, робіць гэта пад іншым сьцягам і гербам, напрыклад, працуючы ў дзяржаўных выданнях, але пры гэтым „сьвядома“ папулярызуючы беларускую мову. Частка культурніцкіх сьведамітаў выступае за вяртаньне нацыянальнай сымболікі, але не валодае беларускаю моваю ці не надае ёй прыярытэтнага значэньня. Разыходжаньні і спрэчкі наконт формаў ці спосабаў адраджэньня/захаваньня мовы ўнутры групы, якая канцэнтруецца на праблеме мовы — гэта наогул тэма на асобны артыкул.

Абоз палітычных сьведамітаў яшчэ менш аднародны. Тут пануе некалькі падгруп, якія аддаюць перавагу тым ці іншым аспектам: дэмакратыя, свабода, незалежнасьць, правы чалавека. Апрача таго, што ўсе гэтыя аспекты вельмі неакрэсьленыя (не бывае, напрыклад, адзіных правоў чалавека ці ўнівэрсальнай формы дэмакратыі), праблему падзелаў на падгрупы дадаткова паглыбляюць ідэі і формы іхняй рэалізацыі, а таксама падзелы палітычная. Гэтак палітычныя сьведаміты дзеляцца на празэрапейскіх і прарасейскіх, камуністаў і сацыял-дэмакратаў, лібэрала і кансэрватараў і г.д.

Абыдзьве групы сьведамітаў шчыльна супрацоўнічаюць у тых аспектах, якія аб'ядноўваюць большасьць зь іх, альбо там, дзе прынамсі дасягнутыя пэўныя кансэнсусы: бел-чырвона-белы сьцяг і свабода. Аднак падзелы становяцца заўважнымі, а з часам нават паглыбляюцца ў пытаннях, у якіх поўнай згоды няма. Да такіх праблемаў можна аднесці праблему статусу беларускай мовы. Калі большасьць сьведамітаў пагаджаецца, што беларускую мову трэба патрымліваць, то пытаньне формы рэалізацыі такой падтрымкі застаецца спрэчным. Асабліва гэтае пытаньне грызецца з ідэалістычным разуменьнем дэмакратыі, у якой большасьць насельніцтва краіны, прынамсі на сёньняшні дзень, усё такі аддае перавагу мове расейскай. Культурніцкія сьведаміты гатовыя ахвяраваць дэмакратыяй у пытаньні адраджэньня мовы, а палітычныя ўжо сёньня заяўляюць, што такога быць ня можа. Тое ж тычыцца пакараньня сьмерцю, правоў сэксуальных мяшчынаў ці зьўраінтэграцыі. У дадзенай палітычна культурніцкай сытуацыі абыдзьве групы ўмоўна змагаюцца за адно, але пасьля падзеньня сыстэмы няўхільна апынуцца па розных баках барыкадаў. Відавочна, што тэрмін „сьвядомы беларус“ залежыць ад інтэрпрэтацыі, але паспрабуем бліжэй прыгледзецца менавіта даяго першапачатковай, „культурніцкай“ разнавіднасьці.

Сьведаміцтва і культура

У культурніцкім абозе сьведамітаў пануе перакананьне, што „сапраўдны“ беларус мусіць гаварыць па-беларуску. Аднак з прычыны, як ужо было выказана раней, на немагчымаць дасягненьня ідэалігічнай цэласнасьці, разуменьне канцэпту падвергнутае шэрагу схематычных спрашчэньняў і супярэчнасьцяў. Элемент, які выносіцца на першы плян у кожнай падгрупе звычайна падаўляе або цалкам ігнаруе

іншыя складнікі сьведомасьці. Адсюль вялікая частка моўных сьведамітаў перакананая, што беларусам зьяўляецца кожны, хто авалодаў беларускай мовай хоць у нейкай ступені. Такія аспэкты, як дасканаласьць валоданьня мовай ці сацыялінгвістычныя праблемы ўжываньня мовы звычайна выштурхоўваюцца на пэрыфэрыі дыскурсу. Гэтая падгрупа з-за нерацыянальнасьці свайго разуменьня дагэтуль не выпрацавала, напрыклад, інтэрпрэтацыі факту вывучэньня мовы з мэтай выведкі або з прычыны нейкіх іншых, варожых памкненьняў. Гэтак сярод моўных сьведамітаў пануе поўная разгубленасьць, калі чалавек па-беларуску выказвае ідэалёгічна варожыя, з пункту гледжаньня беларускай ідэі, меркаваньні. Калі ж ранейшы вораг пераходзіць раптам на беларускую мову, то моўныя сьведаміты ўспрымаюць гэта ў катэгорыях рэлігійнага навяртаньня на адзіны, сапраўдны шлях. Напрыклад, калі моўны сьведаміт, хрысьціянін чуе як чалавек па-беларуску выказвае нейкія сьвятатацкія погляды, то несьведомая частка ягонага розуму рэпрэсуе/падаўляе выказваньне такім спосабам, што сьведомасьць незаўжды здольная ўспрымаць і інтэрпрэтаваць гэтае выказваньне як адназначна адмоўнае.

Іншы аспэкт унутранага падзелу можна праілюстраваць на прыкладзе палітычнай сьведомасьці моўных сьведамітаў. Сапраўдны, падзел больш за ўсё заўважны ў дэфініцыі панятка народ, што ў клясычным разуменьні адносіцца да продкаў (дзядоў), нас (сучаснікаў) і нашчадкаў (будучых пакаленьняў), але сярод значнай часткі сьведамітаў асацыюецца са спрошчаным паняткам „насельніцтва”, то бок людзі „тут і цяпер”. Адпаведна, беларусам можа стаць кожны, хто гатовы прыняць пэўныя догмы, што найчасьцей зводзіцца да вывучэньня беларускай мовы. Прадстаўнікі гэтай падгрупы звычайна не прымаюць да ведаму існаваньня

канфліктаў, якія не вынікаюць з моўнай праблематыкі альбо інтэрпрэтуюць іх выключна праз прызму мовы. Такім чынам для моўнага сьведаміта, беларускім пісьменьнікам можа стаць кожны, хто піша па-беларуску, а для сьведаміта-дэмакрата, беларускі пісьменьнік кожны той, хто сам сябе да гэтае групы адносіць, незалежна ад працоўнае мовы такога літаратара.

З гэтым таксама шчыльна зьвязаны падыход моўных сьведамітаў да прамоцыі мовы, які ўсё часьцей адыходзіць ад нацыянальнай рыторыкі і замест апэляваньня да „мовы дзядоў” апэлюе да „моды”. Натуральна, што ў такім разуменьні сьведома ці несьведома ігнаруецца факт хуткаплыннасьці кожнае моды. Парадаксальна, мода выступае тут як вартасьць пастаянная, то бок мода, якая ніколі не мінае, не мяняецца. Ад гэтае падгрупы мы часта можам пачуць „беларуская мова модная”, „у Менску модна гаварыць па-беларуску”, „беларускамоўная рэклама зараз у модзе” і г.д. Згодна са спэцыфікай, уласьцівай таму, што зьяўляецца модным, гэтая падгрупа мае рысы тыповыя для кожнай субкультуры, і што з гэтага вынікае субкультурны мэнталітэт. Мова тут выступае як фактар адметнасьці, то бок таго, што вылучае з натоўпу. У якасьці процілеглага разуменьня гэтае праблемы варта працытаваць верш Ларысы Геніюш: „Гаварыць па-беларуску _ гэта модна./Мовы маці, кажуць, не забыць./Для мяне ж гэта ня модна, толькі родна _гэта так, як піць, як есьць, як жыць...”

Суровая іерархізацыя прыярытэтаў і няўхільная тэндэнцыя да спрашчэньня кожнае праблемы вядзе да пэўных пагрозаў. Добра вядома, што ў абліччы небясьпекі, падсьведомасьць пачынае рэагаваць значна раней за сьведомасьць. Прышоў час, каб бліжэй прыгледзецца да небясьпекі, якая вынікае якраз з падзелу на сьведомых і несьведомых у кан-

тэксце фэнамэну аўтаматызацыі і падаўленьня сьведомага.

Сьведаміцтва і небясьпека

Возьмем на разгляд клясычны прыклад пра кінапраекцыю фільма. Гледзячы фільм, людзі сьмяюцца, плачуць, перажываюць, хвалюцца, жахаюцца і, у залежнасьці ад якасьці прадукцыі, у той ці іншай ступені паглыбляюцца ў тое, што „адбываецца на экране”. Звычайна мы забываем пра тое, што кожны фільм _ гэта звычайны струмень сьвятла, які праектуецца на вялікі экран кінатэатра. Акторскую ігру, па законах канвэнцыі, мы адпаведна ўспрымаем як штосьці, што „сапраўды” адбываецца, і таму гатовыя з эмпатыяй рэагаваць на боль, сьмерць, шчасьце ці смутак герояў. Натуральна, што ў такой сытуацыі, сьведомае падаўляецца на карысьць несьведомага. Бяз гэтага ўменьня „адключыцца” гледзеньне фільму было б цалкам немагчымым. Кожная асоба складаецца са сьведомага і несьведомага, але ідэалёгічны сьведаміт змушаны да няспынага падаўленьня несьведомага. І хоць ён так як і ўсе астатнія можа адключыць сьведомасьць і атрымаць асалоду ад улюбёнага фільму, то ў сытуацыі, якая вымагае ад яго ідэалёгічнай паставы, ён няздольны адключыць сьведаміцкае мысьленьне і, адпаведна, ня бачыць большасьці праблемаў, якія хаваюцца ў несьведомым. У выніку, парадаксальна, ён становіцца больш несьведомым за несьведомага, таму што ігнаруе існаваньне 90-95 адсоткаў падсьведомага і несьведомага свайго розуму. Няўменьне рэпрэсаваць у сабе сьведомае робіць яго зацыкленым на працэсе і, адпаведна, сьляпым на праблемы несьведомасьці. Адсюль кожнай форме сьведаміцтва ў той ці іншай ступені ўласьцівае перавядзеньне рацыянальнага ў ірацыянальнае і наадварот.

Уменьне рэпрэсаваньня/падаўленьня несьвядомасьцю сьвядомага дазваляе чалавеку функцыянаваць у грамадзтве. Падаўленьне ўвагі да кожнага колеру, гуку і формы атачэньня дазваляе кіроўцу бясспечна кіраваць транспартным сродкам. Вытворца гарэлкі зь непадаўленай сьвядомасьцю таго, што ягоная праца павольна забівае тысячы людзей, мусіў бы або кінуць сваю працу, або ўчыніць самагубства. Калі б падаўленьне сьвядомага было парушанае, чалавек ня быў бы здольны ня тое што выконваць складаныя, тэхнічныя апэрацыі, але нават базавыя чыннасьці сталіся б для яго цалкам недасягальныя. Гэта добра відаць на прыкладзе пацыентаў з нэўрозам назойлівых станаў, якія характэрныя фіксацыяй на пэўных элемэнтах, што часта не дазваляе ім весьці нармальны лад жыцьця.

Фіксацыя на штучным падзеле на сьведомых і несьведомых вядзе да засьцярогі іншага боку, як замбаваных, несьведомых прадстаўнікоў горшага гатунку – падыход, які блякуе якую-кольвечы пэрспэктыву дыялёгу. У гэтым пляне менавіта сьведаміцтву ўласьцівыя шматлікія рысы сэктанцкага мысьленьня. Напрыклад, сярод сьведамітаў пануе звычай апавяданьня сваёй гісторыі „навяртаньня” да беларушчыны, якая тут выступае ў якасьці веры, то бок аповеды пра тое, „як я стаў беларусам” (бо ў іх разуменьні беларусамі не нараджаюцца, а становяцца), „калі я пачаў гаварыць па-беларуску”, „як беларуская мова зьмяніла маё жыцьцё”. Апрача гэтага адэпты сьведаміцтва гатовыя ўспрымаць звычайных беларусаў, як ворагаў і акупантаў, пры гэтым часта называючы іх цёмнымі, адсталымі і „несьведомымі”.

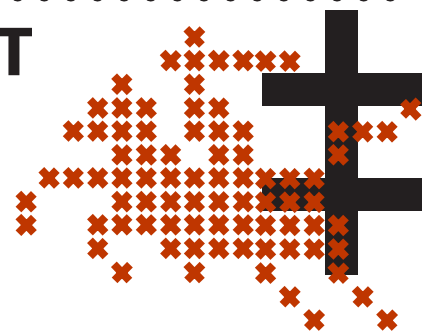
У рэчаіснасьці сярод „несьведомых” часта сустракаюцца таленавітыя творцы, клапатлівыя суседзі, выдатныя гаспадары і знаўцы сваёй справы, якіх ніякім чынам не магчыма аднесці да

ахвяраў прамываньня мазгоў ці прадстаўнікоў ідэалёгічнага мысьленьня. Карыстаючыся на-мэнклятураю Фройда, іх „несьведомасьць” ня ёсьць вынікам падаўленьня ід (яго), у чым амаль заўжды перакананы сьведаміты, а таму іх стан не вымагае інтэрвэнцыі/дапамогі з боку сьведамітаў. Незважаючы на гэта, сьведаміт заўжды перакананы ў тым, што мусіць „несці сьвятло”, „асьвячаць” і „асьведамляць”. У гэтым сэнсе сьведаміцтва кардынальна адрозьніваецца ад пазбаўленай ідэалёгіі адукацыі, якая вучыць людзей мысьліць, а не насаджае адну нерацыянальную сыстэму каардынатаў замест другой. Больш за тое, кожная рацыянальная сыстэма адукацыі ўлічвае існаваньне ў чалавеку ягонага нерацыянальнага складніка.

Сьведаміцтва – гэта той тып шчасьця, які некаторыя навукоўцы называюць сьвядомасьцю мядовага месяца. Мядовы месяц тут выступае як мэтафара пэрыяду, у якім з прычыны павышанай сьвядомасьці, усе чыннасьці выконваюцца з асабліва ўвагаю і асьцярожнасьцю. Як толькі мядовы месяц мінае і саступае месца прозе жыцьця, сьведамае зьмяшчаецца на карысьць несьведомага, пачынаюцца першыя канфлікты, расчараваньні і прастрацы. Жыцьцё ж – гэта цэлы айсбэрг, а ня толькі бачная (сьведомая) з карабля верхавіна. Дзеля таго, каб пасяля мядовага месяцу не расчаравацца прозаю жыцьця, трэба памятаць аб тым, што кожны чалавек складаецца як са сьведомага, так і зь несьведомага.

МАСТАЦКІ ФРОНТ КУЛЬТУРНІЦКАЙ ВАЙНЫ

Віталь Зайка

Нябачнае і невядомае большыні амэрыканцаў змаганьне двух сьветаглядаў, сапраўдна амэрыканскага, піянэрскага, улаўляючага індывідуалізм, волю і незалежнасьць, ды імпартаванага, што ўзносіць канфармізм, пакору і залежнасьць ад дзяржавы – ідзе паўсюль. Яно праходзіць праз школьныя клясы, аўдыторыі каледжаў, мясцовыя ўладныя органы, адвакацкія канторы, масавыя сродкі. У гэтым двубоі сьветаглядаў, што збольшага вядомыя пад не зусім удалымі і адэкватнымі назвамі: кансэрватызм і лібэралізм, шпэгі ва ўдзельнікаў – зусім не аднолькавай даўжыні. Адна з прычынаў гэтага – выразная аднабаковасьць асноўных масавых сродкаў. Другая з шэрагу прычынаў таксама

немалая – аднабаковасьць мастацтва і поп-культуры.

Сьвет мастацтва, гэтая, здавалася б, вольная і няўрымсьлівая стыхія, мусіла б сягаць ва ўсе бакі, перадолюваць усе скрэпы, межы і фальш, быць рэчышчам незацуглянага творчага пачатку, неабмежаванай свабоды для выпрабаваньня, самаспасьцігненьня і пошуку тоеснасьці. Аднак пры ўважлівым разглядзе гэтага стыхія аказваецца не зусім ужо гэткай неабмежаванай, незацуглянай і няўрымсьлівай. У ейнай сфэры накрэсьленыя досыць выразныя і жорсткія межы, пазначаныя забароненыя зо-ны, маркіраваныя тэмы, што зьяўляюцца табу. Разам з тым трактаваньне кансэрватаў у гэтай стыхіі азначае адкіданьне аб'ектыўнасьці, а нават звычайнай

прыстойнасьці захаваньня. Носьбіты “няправільных” ідэяў ня маюць, па ўяўленьнях псэўдалібэралаў, права на вольны выказ сваіх ідэяў бо навошта ж гэта, калі кругом гэтулькі прыгожых і слушных правільных ідэяў.

І сфэра мастацтва, гэты вялізны фронт культурніцкай вайны, да таго ж зьяўляецца агольным. Як ні ў якой іншай сфэры, падступныя і крывадушныя сілы псэўдалібэралізму непадзельна дамінаюць на культурніцкім ляндшафце, запраўляюць выбарам кінафільмаў, тэатральных пастановак. Яны кантралююць выдавецкі рынак, а праз яго і творцаў-аўтараў. Напішы сцэнар фільму супраць Абама, п'есу супраць ягонага мэдплянэ або раман-баявік пра трагедыю ў Бэнгазі і заскварышся! Нічога не апублікуеш, патрапіш у цёмныя сьпісы “рэакцыянераў” (а заадно і “расістаў”). Атрымаеш нябачны воўчы білет і, калі ня зьменіш паглядаў, заўсёды будзеш гібець на маргінэсе культуры, ня ў стане пракарміцца сваёй творчасьцю.

Так было не заўсёды. Яшчэ адносна нядаўна мастацтва сапраўды было прыстанкам нонканфармізму, асяродкам пошукаў новых сродкаў выразу, формаў і мэтадаў выказу сваёй, асобнай і непаўторнай тоеснасьці, напітанай стваральным амэрыканскім духам самапэўнасьці, веры ў свае неабмежаваныя магчымасьці і ў зольнасьць зрабіць і паспрабаваць што заўгодна.

І гэная здольнасьць паспрабаваць што заўгодна сапраўды засталася, калі “што заўгодна” застаецца ў вызначаных межах і маркіраваных зонах. Легітымнымі сфэрамі экспэрымэнтацыі, а дакладней, сваволі, эпатажу, абсьмяяньня, зьяўляюцца традыцыйныя каштоўнасьці. Але каштоўнасьці, зьвязаныя выключна з заходняй цывілізацыяй, такія як хрысьціянская рэлігія, патрыятызм і бачаньне асаблівай ролі Амэрыкі, магнаганная сям'я, рыцарскае стаўленьне да жанчыны, вера ў свае сілы, рамантыка індывідуалізму.

Пачыналася размываньня гэтых каштоўнасьцяў у легкадумныя 1920-я і крызысныя 1930-я гады з муралёў і карцінаў Бэн Шана і Джорджыі О'Кіф, з фатаздымкаў Роба Мана, з кнігаў Генры Мілэра й Ліліян Хэлман, з прапаганды абортаў і выкрываньня фальшу эры “прахібішэн”. Затым прыйшлі плыткасьць і рэлятывізм карцінаў абстракцыяў Полака і Роткі, скульптураў Нагуці, фільмаў Хічкока. Літаратурнае пакаленьне бітнікаў засеяла зерне, што ўзыйшло кветкамі псыхадэлічных наркотыкаў, эры гіпі й захапленьня “глямурам таталітарызму”, Старшынём Мао на ядвабахшэдэўрах Энды Ёргала, Дзядзькам Хо на магнітах лядоўняў і Гэварам на саколках. Старыя добрыя малюнкі й карціны кшталту твораў Нормана Рокўэла са сцэнамі Падзьякаданьня і Калядаў успрымаліся “прагрэсіўнымі” арткрытыкамі як анатэма добраму густу і злачынствам супраць “сапраўднага” мастацтва. З таго часу мастацкія асяродкі зрабіліся арт-аналёгамі ваўчыных зграяў ды касякоў піраньяў. Калі будзеш вытыркацца са сваімі нямоднымі, непрагрэсіўнымі творамі цябе загрызуць, парвуць на кавалкі.

Яшчэ ад часоў Марсэля Дзюшана і пачаткаў канцэптуалізму ў мастацтве найбольш прывабным было імкненьне эпатажу, абвяржэньня прынятых канонаў, гіерархіяў ды канцэптаў. І, здавалася б, цалкам слушна ўсё мадэрнае ды постмадэрнае мастацтва ёсьць своеасаблівае “адмаўленьне адмаўленьня”. Але так было, пакуль ня стала на ногі выпеставаная “прагрэсіўнікамі” тэорыя мультыкультуралізму, і пакуль не набрала сілаў цэнзура спалучанай зь ёю паліт-карэктнасьці. Згодна зь ёю, “правільным” узорам прадукаваньня мастацтва ёсьць творчае пераасэнсаваньне ды выкрыцьцё хібаў і фальшу ў гісторыі й дасягненьнях заходняй цывілізацыі й хрысьціянства. “Іншыя цывілізацыі просяць не чапаць”. Вітаюцца варыяцыі на тэму іконаў заходняга клясычна-

га мастацтва, напрыклад, выяваў Джаконды або коннага партрэту Напалеона пэндзля Ж-Л. Давіда. Яшчэ лепей “экспэрымэнтаваньні” з хрысьціянскімі выявамі, як укрыжаваньне ва ўрыне Анрэса Сэраны або мурашкі на укрыжаваньні ў відэакліпах мастака Дэвіда Вайнаровіча. Няблага ўспрынятая арт-грамадою і выява Маткі Хрыста, напаўаголеная і намаляваная экскрэмэнтамі з-пад слана, што напрыканцы 1990-х выстаўлялася на выставе ў Бруклін-музэі. Арт-экспэрты кпілі тады з каталікоў, што выходзілі на дэманстрацыі супраць той выявы ў Бруклін-музэі, і абураліся намерам тагачаснага мэра Джуліяні скасаваць музэю гарадзкія датацыі за абразу пачуцьцяў вернікаў і згаршэньне выявы Маці Божае. Газэты, тэлеэтэр поўніліся заявамі ў абарону свабоды мастацтва маўляў, цемрашалы не разумеюць істоты мастацтва ды гамуюць нязмушанае выяўленьне творчасьці.

Не прайшло і 7 год, як мастацкі-карыкатурысты ў Даніі нязмушана выявілі сваю творчасць праз апублікаваньне карыкатураў на Магамэта, што ўважаецца прарокам-заснавальнікам мусульманскай рэлігіі. Гэта выклікала буру гвалтоўных пратэстаў фанатычных мусульманаў і чалавечыя ахвяры скрозь па сьвеце. Тады абаронцы свабоды мастацтва або прамаўчалі, або нават гнеўна заклікалі “расістаў-карыкатурыстаў”. Далей-болей. Калі на прапанову некалькіх мастакоў быў праведзены “Дзень намаляваньня Магамэта”, у адрас адной з завадатарак імпрэзы паступілі пагрозы аб забойстве. Фальшывыя прыхільнікі свабоды мастацтва ізноў прамаўчалі або заявілі, што “так ёй і трэба”. Мастачка была змушаная зьмяніць сваё імя й месца жыхарства, пачаць новае жыцьцё. Гэта адбылося ў Злучаных Штатах, але гісторыя “зьнікшай” мастачкі Молі Норыс, а таксама пагрозы ад мусульманаў стваральнікам сэрыялу “Саўт-Парк” ня выклікалі вялікай

цікавасьці. На мапе дазволених для творчасьці зонаў творчасьці зьявіліся выразныя межы. Так, левакі-рэжысэры О. Стоўн, М. Мур даўно ходзяць у героях, а іхны калега Стывэн Эмэрсан, стваральнік стужкі “Джыхад у Амэрыцы”, вымушаны трымаць у сакрэце свой адрас дзеля пагрозаў забойства. Базылі Накула, рэжысэр стужкі “Нявіннасьць мусульманаў”, на якога Абама і суполка пераклучылі адказнасьць за тэракты і гвалт у верасьні 2012 г. у Лібіі й Эгіпце, нават патрапіў за краты.

Комікі-артысты могуць беспакарана закруціцца навыварат, крытыкуючы прэзыдэнта Буша й Рэспубліканскую партыю, але крытыка прэзыдэнта Абама можа прывесць да звальненьня, як адчуў на сабе комік Джэй Лено, зь якім не падоўжыла кантракт фірма Эн-Бі-Сі, што можа лічыцца неафіцыйным ворганам Дэмпартыі й Абама.

Калі кінуць вокам на ўвесь культурніцкі й мастацкі абсяг Амэрыкі, у вочы кідаецца непадзельнае панаваньне псеўдалібэральных каштоўнасьцяў і адпаведна неабмежаванае спажываньне грамадзтвам культурніцкай прадукцыі левых створцаў, сымпатыкаў або канфармістаў, тое, што ў савецкія часы называлі “піпл схэвае”.

Не сакрэт, што асноўнымі гадавальнікамі й распаўсюднікамі левалібэральных паглядаў зьяўляюцца масавыя мэдыі поруч з кінаіндустрыяй Галівуду (рэжысэры, мастакі, пісьменьнікі-сцэнарысты), унівэрсытэцкая эліта ды кадры Дэмпартыі. Гэтыя тры рэзэрвуары зьяўляюцца ўзаемна перацякальнымі, і ў выніку мастацтва густа перамешваецца з палітыкай ды адукацыяй. Ад часоў гіпакоў і бітнікаў, кожны “паважаючы сябе” а таксама прагнучы камэрцыйнага прызнаньня — мастак адчувае, што ягоны посьпех ня прыйдзе праз апяваньне Амэрыкі, але праз апляваньне ў папярэднія дзесяцігодзьдзі

спраўды вымагала перакананьняў, веры, мужнасьці, было ўчынкам — дык цяпер гэта проста частка бізнэс пляну або нават самазразумелая для ўсіх стратэгія. Фільмы О. Стоўна “ДжэйЭфКэй” пра забойства Дж. Кэнэды ў выніку правакансэрватыўнай змовы, “Камэрдынэр” Лі Дэніэлса пра схаваны расізм амэрыканскіх прэзыдэнтаў, нашумелы “Аватар” з прасьцяжкім сюжэтам супрацьстаяньня “глябальнаму імперыялізму”, і цэлая сэрыя фільмаў, што перакручваюць войны ў Іраку і Аўганістане (“Зялёная Зона”, “Даліна Элаг”, “Ільвы за ягнятаў”, “Затрыманыя”) тэндэнцыйна і аднабаковы выстаўляюць Амэрыку як крыніцу зла і праблемаў для насельнікаў сьвету. Ня лепей і гістарычныя фільмы як “Банды Нью-Ёрка” М. Скарсэзе, што часьцяком паўтараюць найгоршыя атыамэрыканскія стэрэатыпы нацыстоўскай і савецкай прапаганды.

Кінакарціны, у якіх усяляюцца амэрыканскія жаўнеры, як “Прывозьчы Шанца” або “Паўгадзны папаўночы (Zero Dark Thirty)” Кэтрын Бігэлаў былі збэшчаныя крытыкамі як урапатрыятычная лухта, а фільм Бігэлаў быў яшчэ скрытыкаваны за ўжываньне сцэнаў катаваньня тэрарыстаў і за адчужэньне мусульманаў праз выстаўленьне іх у неспрыяльным сьвятле, што закрыла фільму шлях да “Оскара”. Крытыка неверагодным чынам ператварылася ў кшталт цензуры. Ня дзіва тады, што кансэрватыўных рэжысэраў і сцэнарыстаў у Галівудзе днём са сьвечкай не адшукаеш.

Не адстаюць і майстры слова. Кожны сучасны аўтар, асабліва шукаючы шляхоў у вялікую літаратуру, ведае пра скіраванасьць літаратурна-крытычнага асяродзьдзя і трымае ў пашане, прынамсі на словах, Сынклера Люіса ды Артура Мілера, а таксама Сола Бэлаў, Нормана Майлэра ды іншых выкрывальнікаў “карумпаванага, матэрыялістычнага, крываду-

шна-пурытанскага й бездуховага споду амэрыканскага грамадзтва”. Добра папрацавалі й працуюць на ніве прадукаваньня “белага вінаваньня” афраамэрыканскія літаратары Ральф Элісан, Огаст Ёілсан, Тоні Морысан, Мая Ангелу, Эліс Ёокер, Рамона Лофтан (Сапфэер). У іх надзвычай папулярныя, прыкладам, сцэны згвалчаньняў дзяўчынак чорным бацькам, што прызначаныя шакаваць і выціскаць сьлёзы сораму (і далляры) зь белых чытачоў. Бо яны мяркуюцца “за кампанію” вінаватымі ў панявольненьні афраамэрыканцаў, і, што шакуе ня менш, многія зь іх сапраўды лічаць сябе вінаватымі, пасьля шматгадовага прамываньня мазгоў у сыстэме сярэдняй і вышэйшай адукацыі. Адначасна шакуючыя чорна-расістоўскія заклікі да гвалту ў вершах Аміра Баракі ўважаюцца за высокі палёт мастацтва, поўны тонкіх алюзіяў і г.д. У кожным разе, нядаўна памёрлы Барака быў кумірам левай і пераважна белай багеми.

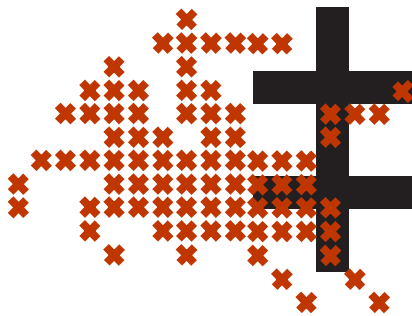
Кансэрватыўных аўтараў, што выступаюць у белетрыстычным жанры, і якія апублікаваліся пасьля Айн Рэнд, можна пералічыць на пальцах. Сёньня яны працуюць у жанры іншасказу, у стварэньні таталітарных дыстопіяў (Прэстан Флэмінг, Арон Паўэл), не выступаючы з больш непасрэднымі, датычнымі бягучага моманту, сюжэтамі.

Што-ж стаіць перад сучаснымі кансэрватарамі: задача стварыць сваё, адмысловае мастацтва? Збудаваць уласны Галівуд дзе-небудзь у Тэхасе? Надзеяў на раптоўны росквіт кансэрватыўных музаў няшмат. Але ёсьць надзея, што надыходзячыя парлямэнцкія, а за імі й прэзыдэнцкія выбары паспрыяюць вяртаньню творчай свабоды ў Амэрыку. І гэтага было-б дастаткова.

Эўрасаюз і Эўразьвяз

Віталь Воранаў

Калі тры месяцы таму толькі пачыналіся пратэсты ва Украіне супраць непадпісаньня ўрадам гэтай краіны дамовы аб асацыяцыі з Эўрасаюзам, я прысьвяціў гэтай тэме кароткі выпуск у межах праекту „Некарэктнае ТБ” (www.eSvaboda.org). У выпуску пад назваю „Эўрамайдан” я ставіў пад сумніў жаданьне ўкраінцаў паміраць за Эўрасаюз, і праводзячы аналёгію з Ахэйскім Саюзам і СССР, зьвяртаў увагу на тое, што народы гатовыя паміраць за сваю Бацькаўшчыну, але не за саюзы. На вялікі жаль, мой прагноз спраўдзіўся.

Ва Украіне за гэтыя тры месяцы загінулі дзесяткі людзей, а тысячы параненыя. Спрацаваў найгоршы магчымы сцэнар канфлікту, калі ўкраінцы забіваюць ўкраінцаў. З часам сярод пратэстоўцаў амаль цалкам пазьнікалі эўрасаюзаўскія сьцягі, у калёнках на Майдане заціхла гаворка пра Эўрасаюз, ды і сам Майдан ужо, здаецца, ніхто не называе Эўрамайданам. Украінцы паміраюць за Украіну, за магчымасьць жыць у свабоднай, незалежнай і эўрапейскай краіне. Празь вялізарныя пакуты і жахлівыя страты ўкраінскі народ пачынае разумець, што Эўропа — гэта Украіна, а не Эўрасаюз...

Збольшага, за апошняе дзесяцігодзьдзе Эўрасаюз на нашых вачах пераўтварыўся ў сацыялістычную махіну з усёпаглынаючым і ненажэрным бюракратычным апаратам. Аднак, паколькі ўкраінцы і беларусы ізноў аказаліся наўмысна адгароджаныя вялікай сьцяной у выглядзе шчыльнай мяжы і шэнгенскіх візаў, нашыя грамадзтвы не заўжды ў стане

ацаніць тое, што адбылося і адбываецца з Эўрасаюзам. Як асоба, якая пражыла ў Эўрасаюзе значную частку жыцьця, паспрабуючытачам “Рубікону” даходліва патлумачыць розьніцу паміж Эўропай і Эўрасаюзам.

Для лепшага асьвятленьня праблематыкі з самага пачатку неабходна ўвесці разьмежаваньне паміж Эўразьвязам, якім ён быў заплываваны і створаны, ды Эўрасаюзам, у які ён быў пераўтвораны ў апошні час. Першапачаткова праект Эўразьвязу быў пабудаваны на глебе Эўрапейскай Эканамічнай Супольнасьці. У аснове гэтай супольнасьці быў свабодны гандаль паміж краінамі-ўдзельнікамі, а таксама спрашчэньне сыстэмы мытных збораў.

Дарэчы, на падобнай ідэі заснаваны і Мытны Саюз, што для Беларусі азначае непазьбежнае ўшчыльненьне адносінаў з Расеяй. Пачаткі Эўразьвязу выводзяцца з ідэі свабоднай, рынкавай эканомікі і капіталістычных формаў яе рэалізацыі. Аднак за дзесяцігодзьдзі свайго існаваньня, уладу ў Эўрапарлямэнце перанялі партыі сацыялістычнага напрамку. Насуперак нашаму ўяўленьню пра капіталістычны захад, эўрапейскія краіны былі прасякнутыя марксістоўскай ідэалёгіяй ва ўсе часы. У некаторых краінах існавала пастаянная небясьпека пераняцьця ўлады сацыялістычнымі партыямі, а дзе-нідзе ім нават удавалася гэта зрабіць.

Біпалярнасьць геапалітычнага ладу з халоднай вайной і падзелам Эўропы на дзьве часткі, аднак, падштурхоўвалі краіны заходняй Эўропы да пільнай абаро-

ны перад сацыялістычным ладам. Пасьля разбурэньня Бэрлінскага муру і банкруцтва Савецкага Саюзу сытуацыя каардынальна зьмянілася. З цягам часу сацыял-дэмакраты пачалі пераймаць уладу ў многіх краінах Эўропы. Натуральна, адбывалася гэта дэмакратычным шляхам, і нічога дзіўнага ў гэтым няма, паколькі яшчэ Маркс вучыў, што дэмакратыя ёсьць дарогаю да сацыялізму. У адпаведнасьці з гэтым вучэньнем, і як паказвае рэчаіснасьць, кожная дэмакратыя павінна скончыцца ўладай сацыялістаў, бо народныя масы заўжды патрабуюць „атрымліваць” больш, а ня менш. Дадаткова, шэрагі сацыял-дэмакратычных партыяў на Захадзе павялічыліся дзякуючы далучэньню да Эўрасаюзу краінаў колішняга Варшаўскага блёку. Шмат хто з новых эўрапарлямэнтарыяў у савецкі час былі сябрамі камуністычных партыяў. Напрыклад, прэзыдэнт Эўрапейскай Камісіі (Палітбюро) Жазэ Мануэл Барозу з Партугаліі калісьці быў сябрам Камуністычнай Партыі Партугальскіх Рабочых, а сёньня зьяўляецца чальцом Эўрапейскай Народнай Партыі (дакладнейшы пераклад Партыя Эўрапейскага Народу!), ці Штэфан Фюле з Чэхіі, колішні сябра Камуністычнай Партыі Чэхаславацкай, а сёньня — сацыял-дэмакрат, па сумяшчальніцтву адзін з асноўных дыпляматаў Эўрасаюзу...

На сёньняшні дзень сацыялісты разам са сваімі натуральнымі кааліцыянтамі з шэрагу лібэраляў, зьлёных і апартуністычных цэнтрыстаў маюць у Эўрапарлямэнце беспрэцэдэнтную дагэтуль перавагу, а таксама трымаюць амаль абсалютную ўладу ў пераважнай большасьці паасобных урадаў Эўропы. За гэтым хаваюцца ўсе элементы сацыялістычнай, апякунчай формы ўлады, зь яе пачварнай бюракратыяй, сацыяльнай палітыкай, датацыямі, ільготамі і прэфэрэнцыямі, якія стаяць у прамой апазыцыі да ідэяў сва-

боднага рынку і аўстрыйскай школы эканомікі, якія стварылі ня толькі дабрабыт Эўразьвязу, але і Амэрыкі.

Хоць сацыяльная палітыка для многіх выглядае надзвычай прывабнай, трэба памятаць таксама пра непазьбежнае банкруцтва кожнай сацыялістычнай гаспадаркі. Як кажуць, сацыялістычныя сыстэмы (напрыклад Трэці Рэйх або СССР) падаюць не таму, што яны жорсткія і крыважэрныя, хоць як паказвае гісторыя без гэтага ў іх не атрымліваецца, а таму што банкрутуюць. Сацыяльнацыяналіст Гітлер пачаў вайну таму, што быў банкрутам, а СССР разваліўся, бо ў краіне быў эканамічны каляпс. Пачаткі гэтага банкруцтва ўжо выразна бачныя ў шматлікіх краінах Эўропы і раней ці пазней прывядуць да поўнага эканамічнага краху ўвесь Эўрасаюз.

Насуперак агульнаму меркаваньню пра дэмакратычнасьць Эўрасаюзу, улада ў краіне становіцца ўсё больш цэнтралізаванай і ў многіх аспэктах пачынае нагадваць партыйны аўтарытарызм. Пасьля цынічнага ігнараваньня ірляндзкага рэфэрэндуму, які адкідаў паставы Лісабонскай дамовы, аўтарытарныя тэндэнцыі ў Эўрапарлямэнце толькі ўзмацніліся. Эўрапарлямэнт правёў чарговы рэфэрэндум, на якім атрымаў патрэбны вынік для прыняцьця Лісабонскай дамовы, адначасна пазбавіўшы многія краіны магчымасьці правядзеньня рэфэрэндумаў і перакінуўшы адказнасьць за прыняцьце аналягічнага рашэньня на ляяльныя ўрады паасобных краінаў. З 2009 году Эўрасаюз фактычна можна лічыць фэдэральнай краінай, а Лісабонскую дамову формаю канстытуцыі, якая стаіць панад нацыянальнымі канстытуцыямі паасобных краінаў.

З насільнем крытыкі дэмакратычна настроенай часткі эўрапарлямэнтароў, павялічыўся таксама маральны ціск на дэпутатаў, якія крытычна выказва-

Всяке велике історичне явище починалося з утопіі і завершувалася реальным втіленням в життя

VIALEJKA.INFO

юцца ў адносінах да палітычнага мэйнстрыму. Кожны дэпутат мае права свабоднага выказваньня, але практычна ня мае шанцаў зрабіць гэтага на працягу адведзеных некалькіх хвілінаў. У Эўрапарлямэнце 766 дэпутатаў, тысячы перакладчыкаў на 24 мовы, і тры розныя сядзібы (Стразбург, Брусэль, Люксэмбург), паміж якімі ўвесь час цыркулюе гэткі кагал людзей і дакумэнтаў. У дадатак, парадаксальна, але чакана, на апанэнтаў асноўнай палітычнай сілы вешаюцца ярлыкі здрайцаў, фашыстаў, рэакцыянераў і праціўнікаў эўраінтэграцыі.

У Беларусі пануе міт, што калі Беларусь стане дэмакратычнай краінай, Эўрасаюз падтрымае беларускае памкненьне да незалежнасьці і замацаваньня яе дзяржаўнасьці. Аднак сёньняшні Эўрасаюз імкнецца менавіта да поўнае цэнтралізацыі, а не дэцэнтралізацыі ўлады. Улічыўшы сацыялістычную арыентаванасьць цяперашняга ўраду і ягоныя захады па зьнішчэньні

асноўных апірышчаў нацыянальных дзяржаваў (царква, адукацыя, культура), разьлічваючы на падтрыманьне беларускай незалежнасьці і дзяржаўнасьці могуць толькі людзі, якія не разумеюць або адмыслова ня хочуць разумець тых стратэгічных зьменаў, якія адбыліся ў эўрапейскай палітыцы цягам апошніх гадоў.

Прынята лічыць, што так званыя эўрапейскія каштоўнасьці прасякнутыя глыбокай духоўнасьцю і маральнасьцю. Аднак мала хто ў Беларусі арыентуецца, што Эўрасаюз амаль цалкам адыйшоў ад таго, што прынята лічыць эўрапейскімі каштоўнасьцямі і вядзе няспынны рух на шляху да культурніцкага марксізму. Рымскае права і адно зь ягоных асноваў Volenti non fit injuria (Таму хто жадае, крыўда ня дзеіцца), грэцкая этыка і хрысьціянства ня толькі адрынутыя, але і атакуюцца сацыялістычнай уладай. Замест іх уводзяцца вартасьці антыэўрапейскія, якія раней

лічыліся ў Эўропе абсалютна непрымальнымі. У іх ліку поўная легалізацыя спаронаў, эўтаназіі (у тым ліку дзяцей), усынаўленьне дзяцей у аднапалых шлюбах, а таксама шэрагу іншых, менш кантраверсійных нормаў грамадзкага жыцця.

У Заходняй Эўропе сотні хрысціянскіх цэркваў зачыняюцца або прадаюцца. Нярэдка ў колішніх цэрквах паўстаюць мячэці, а часам начныя клубы. У цэнтральнай Эўропе, дзе каталіцкая традыцыя яшчэ жывая, з дапамогаю мэйнстрымавых мэдыяў, вядзецца штодзённая вайна супраць царкоўных уладаў і актыўных вернікаў. Новая духоўнасьць Эўропы заснаваная на шматлікіх групах уплыву (фэміністкі, ЛГБТ актывісты, зялёныя, эмігранты), якіх выкарыстоўваюць у працэсах па падмене агульнапрынятых паняткаў маральнасьці і духоўнасьці, але ў першую чаргу ў якасьці „тэмазамыняльнікаў”. Нацыянальныя правы і прыроджаныя правы чалавека (жыцьцё, свабода і ўласнасьць) няспынна падмяняюцца ўнівэрсальнымі (інтэрнацыянальнымі) і эгалітарнымі (роўнымі для ўсіх) правамі заснаванымі на лявацкіх ідэалах крывавай Францускай рэвалюцыі. Пэўныя дывэрсійныя крокі эўрапейскай палітыкі ў адносінах да дэмакратычнай супольнасьці ў Беларусі, якія гэтая

самая супольнасьць звычайна, як гэта бывала з ідэйнымі камуністамі ў савецкі час, прымае за памылкі сыстэмы (здача інфармацыі пра рахункі Алесь Бяляцкага) або недапрацоўкі (суд над Андрэем Жукаўцом). У сапраўднасьці гэтыя дзеянні памылкамі не зьяўляюцца, а найпрост вынікаюць менавіта з няспыннай падмены эўрапейскіх вартасьцяў вартасьцямі антыэўрапейскімі. Па сутнасьці, можна сьцьвярджаць, што менавіта новыя эўрапейскія антыкаштоўнасьці стаяць на перашкодзе да канкрэтных дзеяньняў па дапамозе ў ліквідацыі пануючага рэжыму ў Беларусі.

Так як кожная сацыялістычная сыстэма, улады Эўрасаюзу ад пэўнага часу імкнуцца да зьнішчэньня нацыянальных дзяржаваў. Як і ў СССР, эўрасацыялісты зразумелі, што сацыялізм можна збудаваць тады, калі зьнікнуць шматлікія народы, а на іх месцы зьявіцца адзін эўранарод, які будзе размаўляць на адной, максімум двух, трох мовах (ангельскай, французкай, нямецкай). Для справядлівасьці трэба прызнаць, што гэтага вымагае ня толькі сацыялістычны інтэрнацыяналізм, але і прагматызм, зьвязаны з новаю спробаю збудаваньня Вежы Бабель, якую, дарэчы, выпадковаціне, вельмінагадвае будынак Эўрапарлямэнту. Паколькі кожная мова краінаў

Эўрасаюзу зьяўляецца таксама афіцыйнай, працоўнай мовай Эўрапарлямэнту, існуе вялізарны штат перакладчыкаў. Паасобныя ўстановы, пры іх няспынным скарачэньні з прычыны фінансавага крызісу, адстаюць зь перакладамі афіцыйных дакумэнтаў ужо на некалькі гадоў. Ужо перакладзеныя тэксты з-за сваіх памераў і закручанасьці фармулёвак, часта аказваюцца цалкам нечытальнымі.

Больш за тое, пытаньні па дзяржаўных мовах і незалежнасьці пэўных рэгіёнаў, выносяцца Эўрасаюзам на рэфэрэндумы. Зусім нядаўна, шляхам галасаваньня, латвійцам ўдалося захаваць сваю мову ў якасьці адзінай дзяржаўнай. Аднак, ня цяжка здагадацца, што з паглыбленьнем эміграцыйных працэсаў моўная сытуацыя ў Эўропе будзе мяняцца не на карысьць моваў зь меншай колькасьцю насельніцтва. Лёгка таксама ўявіць на чыю карысьць прагаласавала б беларускае грамадства ў аналягічным, хай нават дэмакратычным, рэфэрэндуме. Калі сёняшні палітычны курс сацыялістычнай Эўропы працягнецца, то ў будучыні можна чакаць калі ня поўнага зьнікненьня большасьці эўрапейскіх моваў, то іх пасьпяхова маргіналізацыі. Аднак застаецца спадзеў на тое, што да гэтага часу эўрасацыялізм, як кожны іншы сацыялізм, папросту збанкрутуе.

Ведаючы пра ўсё, што адбы- ваецца ў Эўрасаюзе, можна на- шмат лепш зразумець таксама і ўкраінскія падзеі. Калі Януковіч яшчэ вагаўся ці падпісаць да- мову пра асацыяцыю з ЭС, Ня- меччына выставіла ўкраінскаму ўраду абсалютова нерэальныя палітычныя патрабаваньні, ся- род іншага, вызваленьне Юліі Цімашэнка, каб адмыслова саба- таваць парафіраваньне дамовы ў Вільні. Разумеючы, што Януковіч сам сабе ў скронь наўрад ці стрэліць, Эўрасаюз гарантаваў сабе ідэальнае алібі і адмазку, якія даюць яму перамогу на ўсіх франтах: адносіны з крамлёўскімі партнэрамі не пагоршацца, а можа нават і палепшацца, а ўкраіна за- вязьне ў бясконцым нацыяналь- ным канфлікце, што адкладзе нязручную праблему яе інтэ- грацыі ў ЭС на дзесяцігодзьдзі. Ведаючы палітыку ЭС, і асабліва Нямецчыны, якая стварае яго- ную замежную палітыку і мае эканамічны кантроль у боль- шасьці краінаў ЭС, прыняцьцё ўкраіны нават у дзесяцігадовай пэрспэктыве часу выглядае не- дасягальнай марай. Дадатко- ва, каб „заахвоціць“ Украіну да інтэграцыі, ЭС запрапанаваў Укра- іне суму ў разы меншую чым тую, якую падчас адной пяцігодкі выдаткоўвае на змаганьне з гля- бальным прывідам _ пацяплень- нем, або пахаладненьнем, гэта- га ніхто ўжо дакладна ня вадае. А цяпер, для падтрыманьня свайго алібі, дастаткова толькі дасылаць ва ўкраіну, а час ад часу і ў Бела- русь, спагадлівыя дэпешы пад на- зваю „ЭС глыбока занепакоены“.

Эўрасаюз мэтанакіравана стварае ўражаньне, што ня мае адзінай зьнешняй палітыкі, гэ- тым самым прыкрываючы факт, што замежнай палітыкай ЭС фак- тычна кіруе Нямецчына. Варта заўважыць, што самае вялікае дагэтуль кровапраліцьцё ва ўкраіне пачалося пасля таго, як канцлер Нямецчыны Анге- ла Меркель дала зразумець, што эканамічныя санкцыі супраць ураду Януковіча Эўрасаюзам

не разглядаюцца. Такая сабе Realpolitik у дзеяньні. Адначасна ў лявацкіх Эўрасаюзаўскіх мэдыях запусьцілі качку пра „фашыстаў“ на Майдане. У першую чаргу дзеля таго, каб перад сваімі выбаршчыкамі мець апраўданьне для свайго нэйтралітэту. У рэ- чаіснасьці праблема ў тым, што сапраўдная Эўропа, часткаю якой безумоўна зьяўляюцца і ўкраіна, і Беларусь, ужо даўно аддадзеная пад геапалітычнае куратарства Расеі. Нямецчы- на можа пахваліцца, відаць, найлепшымі стасункамі з Расіяй за ўсю гісторыю, а эўрасаюзаўскія меншавікі, нарэшце, маюць маг- чымасьць аб'яднаць сілы са сваімі крамлёўскімі партнэрамі _ бальшавікамі (У. Букоўскі). Так як Беларусью гандляваў Напа- леон, так як яе перапалоскавалі Ленін, Гітлер і Сталін, так сёнь- ня лёсам Балта-Чарнаморскага рэгіёну гандлюе Эўрасаюз з Ра- сеяй. Адзінае чаго не ўлічылі сёньняшнія саюзнікі дык гэта дэтэрмінацыі ўкраінскага на-

роду і адданасьць сапраўдным эўрапейскім ідэалам. Яны не ўлічылі таго, што хтосьці сёньня гатовы паміраць за сваю радзіму і гэта была іх тактычная памылка, за якую хоцькі-няхоцькі прыйд- зецца калісьці разьлічвацца.

Як кажа адзін польскі палі- тык: як кожны прыстойны немец ненавідзеў Трэці Рэйх, а кожны нядрэнны расеец _ Савецкі Саюз, так сёньня кожны сапраўдны Эўрапеец павінен ненавідзець Эўрасаюз. А Беларусі, Украіне, Польшчы і Прыбалтыцы неабход- на пачынаць будаваць пляны пра свой Эўразьвяз. Тады можа і ста- ры Эўразьвяз вызваліцца з-пад акупацыі Эўрасаюзу. Лёс ужо адводзіў нам ролю ратавальнікаў цэлага кантынэнта і то неаднойчы! Як паказвае найноўшая гісторыя Беларусі й Украіны _ іншага вы- йсьця ў нас проста няма. Інакш нашая частка Эўропы будзе за- ставацца вечным закладнікам вялікай геапалітычнай гульні, а мы ў ёй будзем заставацца толькі маленькімі пешкамі.

Калёнка маласьвядомага беларуса

Лёнік Шышко-Карамелька

Здарылася нека аднойчы, што пасол Ізраіля паслаў сьвядо- мых беларусаў у адно малады- пляматычнае месца. Сьвядомыя беларусы, натуральна, вельмі абурыліся і адразу пачалі пратэ- ставаць. Часткаю іхнага пратэсту быў паход да гэтага самага пасла ў госьці на чай зь мёдам. Пасля чайных цырымоніяў, сьвядомыя беларусы бесцырымона ўзяліся за ўсьведамленьне гаспадара.

Усьведамлялі пасла і так, і гэ- так, праз вушы і пра вочы, і зьле- ва і справа, дыпляматычнымі й недыпляматычнымі сродкамі. Сьвядомыя беларусы чыталі пе- рад паслом сьвядомыя вер- шы, цытавалі ўрыўкі са сьвя-

дамай гісторыі, хрысьціліся і бажыліся, рвалі на сабе кашулі і жавалі гальштукі... І нічога! Ня- глядзячы на ўсе гэтыя захады па ўсьведамленьні пасла, той працягваў няўзрушана сядзець у сваім крэсьле.

Сыходзячы з пасядзелак, сьвядомыя беларусы ніяк не маглі зразумець, чаму пасол так і не зрабіўся сьвядомым бела- русам. Яны ж зрабілі ўсё, што па- трэба для ўсьведамленьня нават самога Люцыпара! Пакідаючы тэ- рыторыю пасловай сядзібы адзін са сьвядомых беларусаў раптам зрабіў філясэміцкую заўвагу: „Хлопцы, здаецца я ўсё зразумеў _ пасол сьвядомы жыд.“